

ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า สู่ “ตำนาน” ในวิถีวัฒนธรรมชุมชนม้ง

The Oral Historical through the “Legend” in the Hmong Community’s Culture

ปุนณดา ทรงอิทธิสุข และสุธิดา ทับทิมศรี
Punnada Songitthasuk and Sutida Tubtimsri

อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร-แม่สอด

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า สู่ “ตำนาน” ในวิถีวัฒนธรรมชุมชนม้ง 2) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของระบบสังคม บนฐานประวัติศาสตร์ สู่ “ตำนาน” ในวิถีวัฒนธรรมชุมชนม้ง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ตามหลักสังคมวิทยา โดยวิธีการทางประวัติศาสตร์ (ความเชื่อแบบดั้งเดิม) เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ และการสังเกต และเก็บข้อมูลทุติยภูมิ : จากเอกสาร และงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์ข้อมูลด้านเนื้อหา ผ่านระบบสังคม และการทำหน้าที่พื้นฐาน 4 ประการ และผลการศึกษาพบว่า 1) ชุมชนม้งนำเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์มาร้อยเรียง เพื่อการธำรงรักษาไว้ซึ่งแบบแผนวิถีวัฒนธรรมชุมชนม้ง (แบบดั้งเดิม) พร้อมกับสร้างอัตลักษณ์เฉพาะขึ้นในระบบผลิต ระบบคุณค่า และระบบความสัมพันธ์อย่างเป็นองค์รวม และ 2) ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า สู่ “ตำนาน” ในวิถีวัฒนธรรมชุมชนม้ง มีความสัมพันธ์ของระบบสังคม และมีการผลิตซ้ำในวิถีวัฒนธรรมม้ง เพื่อรักษาไว้ซึ่งความสมดุลทางด้านจิตใจ

คำสำคัญ : อัตลักษณ์ ประวัติศาสตร์ ตำนาน วิถีวัฒนธรรม ชุมชนม้ง

Abstract

This study aimed 1) to investigate the oral history through the “Legend” in the Hmong community’s culture and 2) to analyze the relationship of social system on the basis the oral history through the “Legend” in the Hmong community’s culture. It was a qualitative research which based on sociology via historical methods (traditional beliefs). The instruments were interview, observation and secondary data from documents and other relevant researches. The data were analyzed by content analysis through social system. The results are shown that; 1) The Hmong community has composed the historical tales to maintain their cultural patterns (traditional) along with the generating of a specific identity and uniqueness in the production system, value system, and relationship system in holistically, and 2) the oral history of the Hmong community’s culture deal with the relationship of social system. In addition, there is a reproduce in Hmong’s culture in order to maintain an equilibrium of the mind

Keywords: Identity, History, Legend, Culture, The Hmong’s community

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจสัมพันธ์ภาพกระบวนการคิดของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ใช้ชีวิตในลักษณะพึ่งพาและผูกพันกับความเชื่อแบบดั้งเดิมมานานนับพันปี จะต้องเริ่มต้นด้วยวิธีการศึกษาแบบองค์รวมและรอบด้าน เพื่อทำความเข้าใจกับประเพณี วิถีชีวิต ความเชื่อ และพิธีกรรม ตลอดจนรวมถึงวิถีการใช้เหตุผลในลักษณะที่แตกต่างไปจากวิถีคิดแบบที่เราคุ้นเคย และเข้าใจ การศึกษาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยาทางชาติพันธุ์ของชนกลุ่มต่างๆ ในเขตภาคเหนือตอนบน พบว่ากลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มมีการตีความเข้าใจสภาพแวดล้อมที่มีอยู่รอบตัวอย่างลึกซึ้ง ความเข้าใจเหล่านี้สะท้อนออกมาอย่างชัดเจนในองค์ความรู้ของท้องถิ่น ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันลึกซึ้งระหว่างคน ธรรมชาติ และอำนาจที่มองไม่เห็น เพื่อตอบสนองความมั่นคงทางด้านจิตใจให้กับกลุ่มของตนเอง

การตอบสนองความมั่นคงทางด้านจิตใจการของกลุ่มชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะมนุษย์จะคิดอะไร เหตุปัจจัยที่มากกระตุ้นความคิดก็มาจากการพื้นฐานของมนุษย์ทั้งสิ้น ขณะเดียวกันสังคมวิทยาเป็นวิชาที่ว่าด้วยการอยู่ร่วมกันของสังคมมนุษย์ และปรากฏการณ์ทางสังคมที่รวมทั้งรวมถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมอันเป็นพื้นฐานความคิดบนพื้นฐานของความเชื่อ ซึ่งข้อมูลทางวัฒนธรรมของสังคมยังคงต้องอาศัยการศึกษาตามแนวคิดทางคติชนวิทยา เนื่องจากมีเนื้อหาที่สัมพันธ์กันบางครั้งแยกจากกันไม่ออก กล่าวคือ “คติชนวิทยา” คือ กระบวนการสังคม ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ 3 ประการ คือ ความคิด การกระทำ และผลของการกระทำ เป็นการสะท้อนสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมได้อย่างชัดเจนในรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามบริบทเงื่อนไขสิ่งแวดล้อมที่กลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ และเมื่อได้รับการยอมรับปฏิบัติตามกันเป็นรูปแบบเดียวกันจนเป็นพฤติกรรมที่เรียกว่า “วิถีวัฒนธรรม” ภายใต้อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ (นิยพวรรณ (พลวัฒน์) วรรณศิริ, 2550 : 16 ; ยศสันตสมบัติ และคณะผู้วิจัย, 2547 : 1-28)

อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ถูกสร้างขึ้น โดยผ่านกระบวนการหล่อหลอมทางสังคม ครั้งเมื่อตกผลึกแล้วอาจจะมี ความหมายคงที่ ปรับเปลี่ยน หรือแม้กระทั่งเปลี่ยนรูปแบบใหม่ไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก หรืออาจกล่าวได้อีกในหนึ่งว่า อัตลักษณ์เป็นเรื่องของความเข้าใจ และการรับรู้ที่ตัวคนที่แท้จริงของเราเป็นใครและคนอื่นเป็นใคร นั่นคือเป็นการ กอปรขึ้นและดำรงอยู่ว่าเรารู้เกี่ยวกับตัวเองอย่างไร และคนอื่นรับรู้เราอย่างไร มีกระบวนการทางสังคมในการสร้างและสืบทอด ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีคนหรือกลุ่มคนอื่นๆ ด้วย และอัตลักษณ์มีทั้งเป็นระดับปัจเจก (individual) และอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม (collective) ในระดับปัจเจก บุคคลคนหนึ่งอาจจะมีหลายอัตลักษณ์อยู่ในตัวเอง เช่น เพศสภาพ กลุ่มชาติพันธุ์ชาติ ช่างชั้นทางสังคม อาชีพ และศาสนา เป็นต้น ในขณะที่อัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มจะถูกสร้างบนพื้นฐานของความเหมือนกันของกลุ่มโดยรวม

ความเหมือนกันของกลุ่มนั้น ย่อมมีความแตกต่างกับกลุ่มอื่น มาเป็นตัวกำหนดความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่มตนเองด้วย ฉะนั้น เมื่อพูดถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ จึงเป็นลักษณะของอัตลักษณ์ร่วมสมาชิกของกลุ่มคนในสังคมเดียวกัน ซึ่งแตกต่างออกไปจากกลุ่มอื่นๆ (ศุภนิยามานุษยวิทยา สิริธร, 2547 : 32-34) สอดคล้องกับ วสันต์ ปัญญาแก้ว, (2559 : 50) กล่าวเสริมว่า อัตลักษณ์ มีความเชื่อมโดยเข้ากัน “ความเป็นปัจเจก” ที่เชื่อมต่อกับสังคม สังคมกำหนดบทบาทหน้าที่และระบบคุณค่าที่ติดมากับสถานภาพทางสังคม เช่น ความเป็นพ่อ ความเป็นเพื่อน ความเป็นมิตร ความเป็นครูกับศิษย์ ในมิตินี้อัตลักษณ์จึงเป็นเรื่องของการใช้สัญลักษณ์ (Symbols) เพราะการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์เกี่ยวกับมิติ “ภายใน” ของความเป็นตัวเราอย่างมาก ทั้งในด้านอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด เพราะมนุษย์ให้

ความหมายหรือเปลี่ยนแปลงความหมายเกี่ยวกับตนเองในกระบวนการที่เขาสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอื่นๆ ในแต่ละกลุ่ม

และในแต่ละกลุ่มคนจะมีลักษณะและรูปแบบของวัฒนธรรมเฉพาะ (Cultural traits) ที่เป็นของตนเอง การบ่งบอกความเป็นอัตลักษณ์ และมีสิ่งที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด เป็นต้นว่าความผูกพันระบบเครือญาติ ศาสนา ภาษา และพฤติกรรมทางสังคม เป็นลักษณะร่วมและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของคนกลุ่มเดียวกัน ซึ่งยังคงเป็นภาพนิ่ง และมีความเป็นพลวัตของกลุ่มคนและวัฒนธรรม ถึงแม้จะมีเส้นแบ่งความเป็นรูปแบบเฉพาะของแต่ละวัฒนธรรม แต่คนก็สามารถเข้าไปข้ามมาระหว่างวัฒนธรรมได้ และการที่สมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งๆ จะบอกว่าตนเองเป็นใครได้นั้น ต้องขึ้นอยู่กับบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่พวกเขามีกับกลุ่มอื่นๆ ด้วย และเป็นกระบวนการหล่อหลอมความรู้สึกร่วมกันในสายเลือด (Shared Descent) ซึ่งปรากฏออกมาในรูปของภาษา นิทาน หรือนิยายที่สมาชิกในกลุ่มเชื่อว่ามีจุดกำเนิดร่วมกัน และบริบททางประวัติศาสตร์ที่สมาชิกในกลุ่มประสบมาด้วยกันนอกจากนี้ยังรวมถึงประเด็นจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์ (Historical Consciousness) เป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic Identity) โดยจะเลือกเอาบางสถานการณ์หรือบางเรื่องราวที่มีนัยสำคัญต่อตนเองมาทำให้เป็นความจริงทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ (ศุภย์มานุษยวิทยาสรินธร, 2547 : 32-34)

ดังนั้น ประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ถือว่าเป็นผลผลิตจากสังคมสามารถแบ่งได้ 3 ภาพ คือ ภาพแรกเกี่ยวกับตัวตน เป็นภาพตัวตนของเราเองที่เกิดขึ้นในสายตาของผู้อื่นเป็นภาพลักษณ์หรือความคิดแรกที่คนอื่นคิดเมื่อมีคนพูดถึงตัวเรา ซึ่งภาพเกี่ยวกับตัวตนอาจจะไม่ใช่ตัวตนจริงของเรา โดยทั่วไปย่อมไม่มีใครต้องการให้ผู้อื่นระลึกถึงเราในภาพลักษณ์ที่ไม่ดี ภาพที่สองเป็นตัวตนในอุดมคติ เป็นภาพตัวตนที่เกิดขึ้นในความคิดของเราเองหรือตัวตนที่เราต้องการจะเป็น ตัวตนในอุดมคติจึงเป็นกรอบในการกำหนดพฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์ให้เป็นไปตามคาดหวัง และภาพสุดท้าย คือ ตัวตนที่มนุษย์แสดงออก ซึ่งควรสอดคล้องกับตัวตนในอุดมคติ เพราะจะทำให้บุคคลมีความเชื่อมั่นในตนเอง สิ่งเหล่านี้จะหลอมรวมกันจนกลายเป็นความเชื่อที่เหนียวแน่นอยู่ในตนเองจนกลายเป็นระดับสังคม อย่างไรก็ตามความเชื่อในแต่ละสังคมของกลุ่มคนต่างๆ ก็จะมีชุดของความเชื่อเป็นพื้นฐานที่ผู้คนมีในแต่ละกลุ่มแต่ละสังคมถือปฏิบัติ เพราะเชื่อกันว่าจะเกิดมงคลและความดีงาม อันเนื่องมาจากบริบททางสถาบันครอบครัว มีการอบรมบ่มเพาะระเบียบสังคมจากครอบครัว ผ่านการหล่อหลอมทางวัฒนธรรม อันหมายถึง ค่านิยม และวิถีปฏิบัติ เพราะวัฒนธรรมเป็นเรื่องของความคิด ความเชื่อที่กำหนดพฤติกรรมกระทำของมนุษย์ เป็นปัจจัยหล่อหลอมให้เกิดการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม (คณะกรรมาธิการวิสามัญฯ กับสังคม, 2559 : 75 ; จุฑาพรรณ (จามจุรี) ผดุงชีวิต, 2551 : 60 ; เมตตา (กฤตวิทย์) วิวัฒนานุกูล, 2559 : 179 ; ศิริพร ฤกลาง, 2559 : 181 และสุขเกษม ขุนทอง, 2561 : 2)

การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ถือเป็นความคิดสากลของมวลมนุษย์ โดยเฉพาะชาติพันธุ์ที่เป็นชนกลุ่มน้อยของประเทศ ต้องพยายามหาทุกวิถีทางในการแสดงออก เพื่อสร้างอัตลักษณ์ และเอกลักษณ์ของตนเอง ให้เกิดการยอมรับอย่างเป็นสากล โดยใช้วิธีการทางคติชนวิทยาเป็นแนวทางพื้นฐานในการออกกฎเกณฑ์ และกฎจารีตเข้ามาควบคุมพฤติกรรมของคน และเข้าใจประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ อันได้แก่ ดิน น้ำ ต้นไม้ และสัตว์ เป็นความสัมพันธ์อย่างมีคุณภาพระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว เพราะมนุษย์มิใช่เจ้าของที่จะสามารถครอบครองได้แต่เพียงผู้เดียว มนุษย์เป็นเพียงผู้ร่วมใช้เท่านั้น จึงต้องรู้จักใช้ด้วยความเคารพ ตอบแทนบุญคุณด้วยการใช้อย่างเหมาะสม และเพียงพอต่อการยังชีพ รู้จักรักษาสมดุลและไม่ทำลาย เพื่อให้ธรรมชาติคงอยู่กับตนเอง

ตลอดไป และความเชื่อเหล่านี้มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับวิถีการผลิตของชุมชน บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง และสามารถผลิตปัจจัยที่หาได้เองจากผืนป่า เป็นรูปแบบทางเศรษฐกิจที่ฝังตัวอยู่ในวิถีวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง กล่าวคือ การบริโภคด้วยความอ่อนน้อม รู้คุณค่า มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สอดคล้องกับแนวคิดหลักของนักคิดสำนักหน้าที่นิยม เชื่อว่าชนบทรอบนิคม หรือลักษณะทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนในสังคมล้วนมีความหมาย และหน้าที่ที่ทั้งสิ้น ไม่ว่าใครจะมองเป็นเรื่องแปลกก็ตาม พิธีกรรมของมนุษย์ที่เกิดจากความคิดและจิตนาการต่างๆ ล้วนต้องมีเหตุผลที่สร้างสรรค์ทำให้สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้น คนในสังคมนั้นย่อมเข้าใจและรับรู้ ว่า สิ่งของตนเองและสมาชิกในสังคมกระทำหรือประพฤติปฏิบัติมีความหมายและมีบทบาทหน้าที่ อย่างไรก็ดีพิธีกรรมมักมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ “ตำนาน” อาจกล่าวได้ว่า สมาชิกในสังคมใช้เรื่องเล่าประเภทตำนานในการอธิบายเหตุผล และที่มาในการประกอบพิธีกรรม ตำนานจึงเป็นส่วนที่เป็นนามธรรมในขณะที่พิธีกรรมเป็นส่วนที่เป็นรูปธรรม ที่สามารถนำมาสร้างอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ให้กับกลุ่มตนเอง ซึ่งเกี่ยวกับวิถีปฏิบัติและหรือเมื่ออยู่ในสภาวะวิกฤติ อันเป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิต เพื่อขอร้องให้อำนาจ ที่มองไม่เห็น เข้ามาช่วยเหลือในสิ่งที่ตนเองไม่มั่นใจ แล้วนำมาเป็นกลยุทธ์การเชื่อมประสานถึงพฤติกรรมของมนุษย์ในกลุ่มสังคม ตามสถานการณ์ปัจจุบันได้อย่างเป็นพลวัต (เกรียงไกร เกิดศิริ, 2551 : 16 ; ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2546 : 119 ; ภาณุเดช เกิดมะลิ, 2552 : 29 ; ยศ สันตสมบัติ, 2551 : 26-27 และ ศิริพร ฤ กลาง, 2557 : 364-365)

จากเหตุผลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ของระบบสังคมกับประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมจะต้องทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์กัน กล่าวคือ ประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดค่านิยมของสังคมและระบบสังคมเป็นตัวกำหนดวิถีวัฒนธรรม มีการผลิตซ้ำ ปรับเปลี่ยน หรือสร้างอุดมการณ์อำนาจขึ้นมาใหม่ในบริบทของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ต้องเผชิญกับประสบการณ์ทางสังคมอย่างจำเพาะเจาะจงท่ามกลางสภาวะขัดแย้ง ดังนั้น วัฒนธรรมเปรียบเสมือนรากเหง้าดั้งเดิม และเป็นกลยุทธ์การควบคุมพฤติกรรม การปรับตัวของมนุษย์ให้ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบบนชุดความรู้ที่เกิดจาก “ตำนาน” ซึ่งปรากฏออกมาในรูปการเล่าขานจากรุ่นสู่รุ่นที่สื่อออกมาให้เห็นถึงความรัก ความห่วงหา ความผูกพัน ความยำเกรง และความศรัทธา ตลอดรวมถึงความเชื่อในเรื่องของดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ (เชื่อแบบดั้งเดิม) โดยมุ่งอธิบายระบบสังคมและการทำหน้าที่พื้นฐาน ซึ่งจะทำให้เข้าใจโลกต่างๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์นี้ อันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาลักษณ์สังคมวิทยา ซึ่งนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และเชิงปฏิบัติการในระดับพื้นที่ให้สอดคล้องกับความเป็น พหุวัฒนธรรมต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า สู่ “ตำนาน” ในวิถีวัฒนธรรมชุมชนม้ง
2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของระบบสังคม บนฐานประวัติศาสตร์ สู่ “ตำนาน” ในวิถี

วัฒนธรรมชุมชนม้ง

วิธีการดำเนินการวิจัย

ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า สู่ “ตำนาน” ในวิถีวัฒนธรรมชุมชนม้ง คณะผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 2 ขั้นตอน มีรายละเอียด ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า สู่ “ตำนาน” ในวิถีวัฒนธรรมชุมชนม้ง

1. เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน (Community Education Participation : CEP) คณะผู้วิจัยได้ให้สมาชิกของชุมชนม้งเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษา และเก็บข้อมูลตามหลักสังคมวิทยา โดย

วิธีการทางประวัติศาสตร์ (The Historical Method) จากคำบอกเล่า พื้นที่อำเภอพบพระ จังหวัดตาก ซึ่งมีแนวทางการเก็บข้อมูล ดังนี้

1.1 บุคคลผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้นำด้านจิตวิญญาณ และปราชญ์ จำนวน 9 คน แบบเจาะจง (Purposive Sampling) ที่ยินดีและเต็มใจให้ข้อมูล

1.2 เครื่องมือที่

1.2.1 แบบสัมภาษณ์ (ขั้นการสร้างเครื่องมือ)

1) ผู้วิจัยร่างแบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นข้อคำถามในประเด็นศึกษาประวัติศาสตร์ที่ปรากฏออกมาให้เห็นในรูปของ “ตำนาน” ซึ่งเป็นเหตุผลของการอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในวิถีวัฒนธรรมม้ง และเป็นภาพอดีตที่มีการสืบทอดมรดกทางสังคมจากรุ่นสู่รุ่น

2) นำแบบสัมภาษณ์ที่ร่างไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน ตรวจสอบด้านเนื้อหาและภาษา ได้แก่ (1) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พชรไพโร ประภัสสร (2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุขเกษม ขุนทอง และ (3) ดร.อดิเรก พันเขียว

3) ผลการตรวจสอบ พบว่า มีความสอดคล้องวัตถุประสงค์ ที่คณะผู้วิจัยได้กำหนด

1.2.2 การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Observation) เป็นหลักในการเก็บข้อมูล โดยคณะผู้วิจัยจะเข้าไปร่วมสังเกตและไม่มีส่วนในกิจกรรม เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สังเกตกับผู้ถูกสังเกตให้เกิดความสนิทสนมคุ้นเคยกัน ผู้ถูกสังเกตจะรู้ว่ากำลังถูกสังเกต

1.3 วิธีการและหลักการเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยจะใช้ล่ามที่มีความรู้ ความชำนาญในภาษาม้งทุกขั้นตอน และเพื่อให้ง่ายต่อการจัดเก็บข้อมูลในระดับบุคคล (Individual Unit of Analysis) ใช้เทคนิคแผนที่ความคิด (Mind Map) ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจในความซับซ้อนต่างๆ ทางประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า สู่ “ตำนาน” ในวิถีวัฒนธรรมชุมชนม้ง ให้เห็นความสำคัญของการจำที่มีลักษณะเชื่อมโยงกับกระบวนการทำงานของสมองที่มีลักษณะเหมือนกิ่งก้านขยายเชื่อมโยงแตกต่างกันไปอย่างทั่วถึง

1.4 ตรวจสอบเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เป็นการตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูล (ปฐมภูมิ) พิจารณาในเรื่องของเวลา สถานที่และบุคคลที่ให้ข้อมูลนั้นๆ ถ้าต่างเวลาต่างสถานที่ ต่างบุคคลแล้วได้ข้อมูลเหมือนกันหรือไม่ หากได้ข้อมูลเหมือนกันแสดงว่าเป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้ และนำมาเรียบเรียงลำดับเหตุการณ์

1.5 การตรวจสอบความถูกต้องข้อมูลประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า สู่ “ตำนาน” ในวิถีวัฒนธรรมชุมชนม้ง โดยปราชญ์ชุมชนม้ง จำนวน 3 คน ดังนี้

1.5.1 นายกิ่ง แซ่ม้า ปราชญ์ชุมชนม้ง จังหวัดตาก

1.5.2 นายเจ้อป้อ แซ่จาง ปราชญ์ชุมชนม้ง จังหวัดตาก

1.5.3 นายประดิษฐ์ แซ่หาง ปราชญ์ชุมชนม้ง จังหวัดตาก

1.6 สรุปประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า สู่ “ตำนาน” ในวิถีวัฒนธรรมชุมชนม้ง นำเสนอต่อผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ (คณาจารย์) และทรงคุณวุฒิตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของระบบสังคม บนฐานประวัติศาสตร์ สู่ “ตำนาน” ในวิถีวัฒนธรรมชุมชนม้ง

1. อธิบายความสัมพันธ์ความสัมพันธ์ของระบบสังคม บนฐานประวัติศาสตร์ สู่ “ตำนาน” ในวิถีวัฒนธรรมชุมชนม้ง โดยใช้เทคนิค ระบบสังคมและหน้าที่พื้นฐาน 4 ประการ ได้แก่ 1) การปรับตัว

(Adaptation) 2) การบรรลุเป้าหมาย (Goal Attainment) 3) การบูรณาการ (Integration) และ 4) การรักษาแบบแผน (Latency หรือ Pattern Maintenance) (สุภางค์ จันทวานิช, 2552 : 165-167)

2. การตรวจสอบผลการวิเคราะห์ ข้อมูลด้านเนื้อหา โดยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ด้านหลักสังคมวิทยา จำนวน 3 คน ตรวจสอบ เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือ (ขั้นตอนที่ 1)

3. การเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ

3.1 พื้นที่ชุมชนม้ง องค์การบริหารส่วนจังหวัดตาก กลุ่มเครือข่ายม้งจังหวัดตาก สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตาก และพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดตาก และสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดตาก

3.2 บทความทางวิชาการระดับพื้นที่ และระดับประเทศ

ผลการดำเนินการวิจัย

ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า สู่ “ตำนาน” ในวิถีวัฒนธรรมชุมชนม้ง ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้
ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า สู่ “ตำนาน” ในวิถีวัฒนธรรมชุมชนม้ง พบว่า

ประวัติศาสตร์กำเนิดและเส้นทางอพยพเข้าสู่ประเทศไทย ตามประวัติศาสตร์จีน ชนชาติเหมียว มีความสัมพันธ์กับ “ซานเหมียว” และ “หนานหนาน” ในยุคดึกดำบรรพ์ คือ ตั้งแต่ประมาณ 5,000 ปีก่อน นักประวัติศาสตร์จีนสันนิษฐานว่า บรรพบุรุษชาวเหมียวหรือม้งน่าจะมาจากชนเผ่าที่เรียกตัวเองว่า “จีวี่” ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ราบภาคตะวันออกเฉียงเหนือของจีน บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำ เหลือง และแม่น้ำแยงซี โดยมีจีหยู่ (Chi You/Txiv Wawg) เป็นหัวหน้า แต่จีหยู่ถูกหวังตี้ (Huang Di) ผู้นำสัมพันธมิตรชนเผ่าอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเข้าใจกันในปัจจุบันว่าเป็นบรรพบุรุษของคนจีน นำกองกำลังมาจากตอนบนของกลุ่มน้ำเหลือง เข้าโจมตีและเข้าครอบครองพื้นที่ดังกล่าว จากนั้นชาวเหมียวหรือม้งจึง อพยพลงทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ เข้าสู่บริเวณทะเลสาบตั้งถิ่น (Dong Ting) ของรัฐหยุนนานในที่สุด

ผลกระทบจากการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ กับการรุกรานของชาวมองโกล ชาวแมนจู และชาวฮั่น ทำให้เกิดการทำสงครามระหว่างม้งกับผู้รุกรานเหล่านี้ครั้งแล้วครั้งเล่า นอกจากนั้นแล้ว นโยบายการสร้างรัฐชาติและการเก็บภาษีที่มากเกินไปจากรัฐบาลกลาง และรัฐบาลท้องถิ่นในยุคหนึ่ง เป็นสาเหตุให้ชาวม้งรับสภาพเช่นนี้ไม่ได้จึงลุกขึ้นมาต่อต้านและก่อการจลาจลหลายครั้งในประวัติศาสตร์จีน แต่ทุกครั้งได้รับการปราบปรามอย่างหนัก โดยเฉพาะกบฏไถ่ผิงกบฏองแดง-ธงขาว (ค.ศ.1856-1872) และกบฏฮ่อองค์ดำ ส่งผลโดยตรงต่อการอพยพของชาวม้งจากประเทศจีนเข้าสู่บริเวณภาคเหนือของประเทศเวียดนาม ลาว ไทย และพม่า สอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, (2546 : 26) กล่าวว่า “ม้ง” เป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงที่เพิ่งอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณทางเหนือของประเทศไทยประมาณไม่เกิน 200 ปีที่ผ่านมา ส่วนในบริบทของประเทศจีนนั้น ม้งจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ย่อยหนึ่งของชนชาติ “เหมียว” ซึ่งมักจะมีการใช้คำว่า “ม้ง” กับ “เหมียว” สลับกัน โดยเป็นที่เข้าใจกันว่าทั้งสองชื่อนี้เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน

คำว่า “เหมียว” เริ่มปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของจีนเมื่อประมาณศตวรรษที่ 27 ก่อนคริสต์ศักราช เมื่อชนกลุ่มนี้อาศัยอยู่ในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเหลือง หลังจากนั้นจึงได้อพยพสู่ทางใต้ ซึ่งเป็นผลมาจากการถูกชาวจีน (ฮั่น) เข้าบุกรุกพื้นที่ทำกินและขับไล่ออกจากบริเวณดังกล่าว ในยุคของการสร้างรัฐชาติในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น กลุ่มชาติพันธุ์ม้งได้ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณรอยต่อระหว่างประเทศจีน เวียดนาม พม่า ลาว และไทย

ในประเด็นนี้ ชาวเขาเผ่าม้งเดิมมีถิ่นฐานอยู่ในประเทศจีนอพยพลงมาทางใต้เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย ลาว และพม่า ด้วยสาเหตุหลายประการ และที่สำคัญที่สุด คือ การอพยพหลบหนีชนชั้นปกครองของจีน เข้ามาอยู่ในประเทศไทยตรงกับปลายรัชกาลที่ 5 (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว “20 กันยายน 2411–23 ตุลาคม 2453) โดยอพยพผ่านประเทศลาวมี 3 ช่องทาง คือ ช่องทางอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ช่องทางอำเภอบัว จังหวัดน่าน และช่องทางจังหวัดเลย แนวภูเขาตายเลย และแยกย้ายไปตามพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทย และปัจจุบัน ชาวเขาเผ่าม้งในประเทศไทยจะกระจายอยู่บริเวณพื้นที่ 14 จังหวัด ส่วนใหญ่อยู่ทางภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำปาง พะเยา แพร่ น่าน ตาก สุโขทัยกำแพงเพชร พิษณุโลก เพชรบูรณ์ เลย และ สระบุรี

ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า สู่ “ตำนาน” ในวิถีวัฒนธรรมชุมชนม้ง ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อแบบดั้งเดิม กล่าวคือ คนม้งมีความเชื่อในเรื่องของวิญญาณบรรพบุรุษ (ผี) ที่สิงสถิตอยู่ภายในบ้านเรือน เป็นผีประจำตระกูล จำนวน 5 ตน ได้แก่ ผีสือกตั้ง ผีเสากลางบ้าน ผีประตูหน้าบ้าน ผีเตาไฟเล็ก และผีเตาไฟใหญ่ เพื่อปกป้องรักษา คุ่มครอง ดูแลคนในชุมชน และคนในครอบครัวให้มีความสุข มีความอุดมสมบูรณ์ ด้วยอาหาร และสัตว์เลี้ยง ตลอดจนถึงความปลอดภัยจากภัยอันตราย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ผีสือกตั้ง (xwm kab) จะอาศัยอยู่บริเวณฝาบ้านด้านที่อยู่ตรงข้ามกับประตูทางออก ลักษณะทั่วไปจะเป็นกระดาษเงินกระดาษทองสีเหลืองจัดรีขนาดไม่เกิน 12 นิ้ว จะมีขนไก่ติดอยู่บนกระดาษ เป็นตัวแทนวิญญาณบรรพบุรุษที่ถูกเชิญมาประจำบ้าน และมีหิ้งสำหรับวางเครื่องบูชา เป็นผีที่ช่วยปกป้องรักษาสมาชิกในครัวเรือนให้มีความสุข อยู่ดีกินดี ช่วยลดบันดาลให้ทรัพย์สินต่างๆ เข้ามาภายในบ้าน

2. ผีเสากลางบ้าน (ncij daab) จะตั้งอยู่กลางบ้าน มีลักษณะเป็นเสาสี่เหลี่ยมหรือกลมมีความคงทน คนม้งเชื่อกันว่าเป็นสัญลักษณ์ของ “เสาเอกของบ้าน” ช่วงของการประกอบพิธีกรรมวันขึ้นปีใหม่ เจ้าของบ้านจะทำการบูชาด้วยกระดาษขาวเจาะรู ซึ่งจะต้องเปลี่ยนทุกปี เปรียบเสมือนการให้เงินทอง เพื่อเป็นการตอบแทนที่วิญญาณของพ่อมาปกป้องคุ้มครองลูกหลานทุกคนที่อาศัยอยู่ในบ้าน

3. ผีประตูหน้าบ้าน (khov rooj tas) จะสิงสถิตอยู่ที่บานประตูหลักของบ้านเท่านั้น เพื่อคอยคุ้มครองดูแลมิให้สิ่งไม่ดีเข้ามาภายในบ้านได้ และช่วยป้องกันเงินทองไหลออกจากบ้าน และนอกจากนี้แล้ว การประกอบพิธีกรรมใดๆ ต้องกราบไหว้ขออนุญาตผีประตูหน้าบ้านก่อน จึงจะเริ่มพิธีกรรมอื่นๆ ภายในบ้านได้ จากคำบอกเล่าที่ว่า

4. ผีเตาไฟเล็ก (dab ghov cub) จะอาศัยอยู่บริเวณพื้นดินที่ตั้งเตาไฟสำหรับหุงหาอาหาร และจะอยู่บริเวณประตูหน้าบ้านเมื่อเดินเข้าไปแล้วจะอยู่ทางขวามือ เป็นเตาสำหรับเป็นที่หุงหาอาหารเลี้ยงในครัวเรือน หรือกล่าวอีกในหนึ่ง คือ เป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ สุขภาพร่างกายแข็งแรง ไม่เจ็บไม่จน มีกินตลอด จะต้องหมั่นดูแลรักษาความสะอาดอยู่เสมอ

5. ผีเตาไฟใหญ่ (dab ghov txug) จะตั้งอยู่บริเวณพื้นดินเป็นที่ตั้งของเตาไฟขนาดใหญ่สำหรับทำอาหารเลี้ยงสัตว์ เป็นสัญลักษณ์แทนความอุดมสมบูรณ์ในสัตว์เลี้ยง ได้แก่ หมู และไก่ เพื่อจะได้มีสัตว์เหล่านี้ไว้เพียงพอสำหรับการประกอบอาหาร และเพียงพอสำหรับใช้ประกอบพิธีกรรมมิให้ขาดแคลน

และความเชื่อดังกล่าวจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่แสดงความเป็นตัวตน และปรากฏออกมาในรูปแบบของระบบผลิต ระบบคุณค่า และระบบความสัมพันธ์ ดังนี้

1. ระบบผลิต เป็นกระบวนการเข้ามาใช้ประโยชน์จากดิน น้ำ และป่า ตามความเชื่อในเรื่องของ วิญญาณเจ้าที่ที่สิ่งสถิตอยู่ก่อนแล้ว มีการประกอบพิธีกรรม ตามความเชื่อแบบดั้งเดิม เพื่อให้วิญญาณบรรพบุรุษ (ผี) ดลบันดาลให้พืชพรรณธัญญาหาร และสัตว์เลี้ยง (วัวและหมู) อุดมสมบูรณ์ และมีการยอมรับใน อิทธิฤทธิ์อำนาจจากสิ่งที่มีได้เกิดจากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญู เป็น ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับวิญญาณบรรพบุรุษ ดังนี้

1.1 พิธีกินข้าวโพด คนม้งมีความเชื่อว่า ถ้านำข้าวโพดในไร่มาเลี้ยงวิญญาณบรรพบุรุษของตน ที่บ้านก่อน (ผี 5 ตน) เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่คนในครอบครัว และเพื่อผลผลิตจะได้มีความอุดมสมบูรณ์ ดังนั้น หัวหน้าครัวเรือน และหรือผู้นำสายตระกูลแซ่ จะเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม กล่าวคือ จะนำข้าวโพดมา ต้ม จำนวน 1 หม้อ และเมื่อเสร็จพิธีกรรมแล้ว ก็จะแจกจ่ายและบริโภคกันในครัวเรือน

1.2 พิธีกินข้าวใหม่ “น้อหมอแป๊ะเซ” เป็นพิธีกรรมระดับครอบครัว และระดับชุมชน โดยคนม้ง มีความเชื่อในเรื่องของความกตัญญู ถ้าได้นำข้าวมาประกอบพิธีเลี้ยงวิญญาณบรรพบุรุษที่บ้าน จะทำให้เกิด ความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร กล่าวคือ มีความเพียงพอต่อการบริโภคตลอดปี เป็นการ แสดงออกถึงความกตัญญู

2. ระบบคุณค่า (Value System) เป็นกระบวนการให้ความหมาย และความสำคัญของ พฤติกรรมที่ชุมชนได้สร้างขึ้น ผนวกเข้ากับความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ (ผี) อันมีผลต่อการจัดระเบียบ ของความสัมพันธ์ทางสังคมที่ยึดโยงระหว่างคนกับคน ผ่านแบบแผนการประกอบพิธีกรรมต่างๆ จากรุ่นสู่ รุ่น ที่เกิดจากความเชื่อดั้งเดิมผ่าน “ตำนาน” และ “ความทรงจำร่วม” โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 การทำผี “อัวเน้ง” (ua neeb) กรณีที่มีคนไม่สบาย (ป่วย) เกิดขึ้นในครัวเรือน ผู้นำ ครัวเรือนจะเชิญผู้ประกอบพิธี (หมอผีประจำหมู่บ้าน) มาทำพิธี ต่อหน้าผีสื่อกลาง ซึ่งเป็นตัวแทนในการ สะเดาะเคราะห์ โดยวิธีเผากระดาษเงิน กระดาษทองชดใช้ หรือชดเชยด้วยหมูและหรือไก่ โดยวิธีการฆ่า เพื่อให้เป็นสิ่งแทนคนที่เจ็บไข้ หลังจากเสร็จพิธีก็จะร่วมกินอาหารด้วยกัน และการทำผี ยังมีสาเหตุอีก ประการ คือ การสร้างขวัญ และกำลังใจ เพื่อมิให้เจ็บป่วย และหรือให้ปลอดภัยจากภัยอันตรายที่อาจเกิดขึ้น

2.2 พิธี “ตุ๋ ซู้” (tus xub)

“ตำนาน” เกี่ยวกับพิธี “ตุ๋ ซู้” (tus xub) มีความเกี่ยวข้องกับสายสกุลแซ่ และการประกอบ พิธีกรรม จะตรงกับข้างแรม 29 ค่ำ เดือน 9 ของทุกปี เป็นระบบคุณค่าที่ให้ความสำคัญกับความมั่นคง ทางด้านจิตใจ เป็นการร้อยรัดสายสกุลแซ่ของตนเองให้เป็นหนึ่งเดียว เพื่อฟันฝ่าอุปสรรคร่วมกัน เป็นการ แสดงออกถึงการเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปันส่วนซึ่งกันและกัน บนพื้นฐานของความรัก และความผูกพัน

2.3 งานประจำปี (ปีใหม่ม้ง หรือ น้อเป้เจ้า Noa peb caug) ตามคำบอกเล่าของบรรพบุรุษ นั้นจะแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่ง เป็นส่วนของพิธีกรรมความเชื่อ คือ การระลึกถึง “ฉีฮี้” ที่ต่อสู้กับ ปีศาจ หลังจากที่ชนะแล้วจึงได้ทำการหยุดพัก 3 วัน กินกับข้าว 10 ถ้วย ใน 1 วัน 30 ถ้วย ใน 3 วัน นั่นคือ การขึ้นปีใหม่ จะมีแค่ 3 วันเท่านั้น คือ วันขึ้น 1-3 ค่ำ เดือน 1 ซึ่งจะมีพิธีอ้วด้าคว (dab quas) ฆ่าไก่เช่น ไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ ผีสาว เทวดา จุดตะเกียงไว้ 3 วัน (ตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน) พิธีกรรมนี้เพื่อ ความเป็นสิริมงคลกับคนในบ้านตลอดปีใหม่ (วันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 1 จะตรงกับปฏิทินไทย ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 2) และส่วนที่สอง เป็นส่วนของการจัดกิจกรรมการเล่น และการเฉลิมฉลอง คือ การระลึกถึงเหล่าทหารกล้าที่ เสียชีวิตระหว่างการทำสงคราม เป็นกิจกรรมภาคสนาม จะมีการร้องรำทำเพลง การเล่นลูกช่วง การเล่น ลูกข่าง และการยิงหน้าไม้ เป็นกลยุทธ์สำหรับคนม้ง เพื่อสร้างสายใยความสัมพันธ์ระหว่างสายตระกูลแซ่ ดังนี้

2.3.1 การเล่นเกมลูกช่วง “จู่เปาะ” มีลักษณะกลมเหมือนลูกฟุตบอลทำด้วยเศษผ้ามีขนาดเล็กพอที่จะถือด้วยมือข้างเดียว กติกาจะแบ่งผู้เล่นออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย ก่อนเล่นฝ่ายหญิงจะเป็นผู้นำลูกช่วงไปให้ฝ่ายชาย เมื่อตกลงกันได้ก็จะทำการโยนลูกช่วง โดยฝ่ายหญิง และ ฝ่ายชายจะยืนเป็นแถวหน้ากระดานหันหน้าเข้าหากันมีระยะห่างกันพอสมควร แล้วโยนลูกช่วงให้กันไปมาและสามารถทำการสนทนากับคู่ที่โยนได้ เป็นการฝึกในเรื่องของความเป็นเจ้าของ การให้ การรับ และความรัก เป็นระบบความสัมพันธ์ที่ชายและหญิงจะต้องอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของความเป็นชาติพันธุ์ม้ง

2.3.2 การเล่นเกมลูกช่วง “เดาต่อลู่” เป็นการเล่นสำหรับผู้ชาย และมีการแบ่งการเล่นระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ และจะแบ่งผู้เล่นออกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายตีลูกช่วงที่กำลังหมุนของอีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายที่ตีลูกช่วงนั้นจะต้องพยายามตีลูกช่วงให้ถูกมากที่สุด ถ้าหากสามารถตีลูกที่กำลังหมุนของอีกฝ่ายหนึ่งให้มากที่สุด แต่ถ้าตีลูกช่วงไม่ถูกก็ต้องเปลี่ยนมาเป็นฝ่ายหมุนให้อีกฝ่ายหนึ่งตี เป็นการฝึกในเรื่องของการรู้แพ้รู้ชนะ การให้อภัยซึ่งกันและกัน เป็นรูปแบบแนวทางของการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานของกฎกติกาทางสังคม

2.3.3 การยิงหน้าไม้ เป็นกีฬาสำหรับผู้ชาย แบ่งเป็นทีมๆ ละ 3-5 คน เป้าที่ใช้จะเป็นพวกผลไม้ เช่น มะละกอ ระยะห่างระหว่างผู้ยิงถึงเป้าประมาณ 5-10 เมตรโดยประมาณ การแพ้การชนะมิได้อยู่ที่รางวัล แต่อยู่ที่ความสนุกของการแข่งขัน กล่าวคือ ผู้แพ้ร้องเพลง และหรือกินเหล้า เป็นการสื่อถึงวิถีแบบดั้งเดิมของบรรพบุรุษที่ใช้สำหรับการต่อสู้และการล่าสัตว์นำมาเป็นอาหาร

2.4 พิธีเซี่ยเม้ง (Tshiaj Meej) เป็นพิธีบรรพบุรุษของสายตระกูลแซ่ การประกอบพิธีกรรมคนม้งจะใช้เครื่องเซ่นไหว้ ได้แก่ ข้าว ผลไม้ ไก่ต้ม 1 ตัว กระดาษเงิน กระดาษทอง ธูปเทียน และผลไม้ต่างๆ ก่อนที่จะไหว้บรรพบุรุษ ต้องแบ่งอาหาร ผลไม้ และกระดาษเงินกระดาษทองส่วนหนึ่งเผาให้กับเจ้าที่ เจ้าทาง เจ้าป่า เจ้าน้ำ และเจ้าเขา ตลอดจนถึงผีไร้ญาติที่อาศัยอยู่ตรงบริเวณนั้นก่อน และจึงทำพิธีบูชาวิญญาณบรรพบุรุษด้วยเครื่องเซ่นไหว้ที่ เตรียมมา “เป” (เป คือ ลักษณะเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง สำหรับการเคารพวิญญาณบรรพบุรุษ)

3. ระบบความสัมพันธ์ (Relations System) หมายถึง กระบวนการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน โดยใช้ความเชื่อในเรื่องของวิญญาณบรรพบุรุษเข้ามาเป็นกลไกในการเชื่อมคนม้งให้มีความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียว เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นพี่เป็นน้อง เป็นเพื่อนบ้าน และเป็นเครือญาติ ตลอดจนรวมถึงการแบ่งปันปันส่วนเกิน ความเอื้ออาทร ความเอื้อเฟื้อ ที่แสดงออกมาในรูปของการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันในสังคม

3.1 พิธีแต่งงาน คนม้งมีกฎเกณฑ์สำคัญ คือ ห้ามแต่งงานในสายสกุลแซ่เดียวกันอย่างเด็ดขาดจะทำให้ชีวิตคู่ไม่มีความสุข อยู่อย่างลำบาก ถึงแม้ว่าจะอยู่ต่างที่ ต่างถิ่นกันก็ตาม ให้ถือเสมือนเป็นพี่น้องกัน และในประเด็นนี้ ยิ่งยง เทาประเสริฐ, (2549 : 7-8) กล่าวว่า ชาวม้งเชื่อว่ามีสิ่งไม่ดียามเกิดขึ้นบนโลกมากมาย ทำให้ “เหยื่อเข้า” เป็นเทพเจ้าตลบันให้น้ำท่วมโลก ขณะที่น้ำกำลังท่วมโลกอยู่นั้น ได้มีพี่น้องคู่หนึ่งได้ไปหลบอยู่ภายในหม้อหนึ่งข้าวไม่ขนาดใหญ่ ซึ่งสามารถลอยอยู่เหนือน้ำ และเมื่อน้ำได้ลดลง ทั้งคู่จึงรอดชีวิต จึงได้ออกจากหม้อหนึ่งข้าว และได้ตามหาผู้ที่รอดชีวิตบริเวณใกล้เคียง แต่ไม่พบผู้รอดชีวิต ดังนั้นทั้งคู่จึงปรึกษากันว่า เมื่อเป็นพี่น้องกันจะไม่สามารถแต่งงานกันได้ และทั้งสองได้แต่งตัวด้วยชุดม้งที่สวยงามแล้วให้น้องสาวออกตามหาผู้ที่รอดชีวิตเพื่อจะได้แต่งงานด้วย แต่เมื่อหาจนทั่วแล้วไม่พบผู้ใด จึงได้กลับมาและให้พี่ชายออกตามหา ซึ่งก็ไม่พบผู้ใดเช่นกัน

เมื่อเป็นเช่นนี้ทั้งคู่จึงพากันไปปรึกษา “เหยอเซ้า” ที่ได้แนะนำให้ทั้งคู่นำหินที่ใช้บดอาหาร สัตว์ไปกลิ้งบนภูเขาลงมา 3 ครั้ง หากผาทั้งสองของหินบดกลิ้งมาประกบกันครบ 3 ครั้ง ก็สามารรถแต่งงานกันได้ ดังนั้น ทั้งคู่จึงปฏิบัติตามที่ “เหยอเซ้า” บอก ซึ่งผลปรากฏว่า ผาทั้งสองด้านมาประกบกันครบ 3 ครั้ง ทั้งสองจึงได้แต่งงานกัน ต่อมาฝ่ายหญิงได้ตั้งครรภ์ และเมื่อคลอดลูกออกมากลับมีลักษณะเหมือนลูก ฟักเขียว ด้วยความโกรธของผู้เป็นพ่อ จึงใช้มีดผ่าลูกของตนเอง ปรากฏว่าภายในมีลักษณะเหมือนเครื่องในของมนุษย์ เมื่อเป็นเช่นนั้นทั้งสองจึงสับเป็นชิ้นๆ โดยโยนส่วนหนึ่งลงลำห้วยแล้วเสกให้เป็นชาวพื้นราบ อีกส่วนหนึ่งโยนขึ้นบนภูเขาแล้วเสกให้กลายเป็นชนเผ่าต่างๆ

สำหรับในส่วนของมั่งได้สับย่อยเป็น 12 ชิ้น แล้วเสกให้เป็นแห่ต่างๆ 12 แห่ เพื่อให้ลูกหลาน มีแห่ที่ต่างกัน ทำให้สามารถแต่งงานกันได้ และกำเนิดลูกหลานที่สมบูรณ์เหมือนมนุษย์ทั่วไป ซึ่ง 12 แห่ ได้แก่ 1) แห่ว่าง 2) แห่จาง 3) แห่ม้าหรือแห่แมว 4) แห่ย่าง 5) แห่ไซ้หรือแห่เมาะ 6) แห่ท่อหรือแห่ท้าว 7) แห่เล่าหรือแห่กือ 8) แห่ค้ำหรือแห่จ้าวหรือแห่ปลั่ว 9) แห่กือ 10) แห่หาญ 11) แห่ลีหรือแห่จาย และ 12) แห่เฮ้อ ในประเด็นนี้ เมื่อพี่น้องแต่งงานกันแล้วลูกที่เกิดมาจะไม่มีคุณสมบัติ ก้าวคือ จะไม่มีใบหน้า แขน และขา แต่เป็นรูปทรงกลมเหมือนลูกโป่ง อ่อนปวกเปียก และกลิ้งไปมาเท่านั้น ความเชื่อดังกล่าว ทำให้คนมั่งสร้างกฎเกณฑ์ขึ้นมา คือ “ห้ามมิให้หญิงกับชายในแห่สกุลแห่เดียวกันแต่งงานกันเป็นอันขาด”

สำหรับประเพณีการแต่งงานนั้น ฝ่ายชายที่พึงพอใจในตัวของผู้หญิง ก็จะส่งผู้ใหญ่สกุลแห่ของตนเอง มาสู่ขอกับพ่อแม่ของผู้หญิง มีการเจรจาในเรื่องของ วัน เวลา และค่าสินสอด สำหรับเรื่องของค่าสินสอด โดยปกติคนมั่งจะเรียกสินสอดเป็นเงินลัง จำนวน 5 แห่ง (ณ ปัจจุบัน 1 ลัง = เงินบาท ประมาณ 8,000 บาท) เป็นค่าน้ำนมให้กับพ่อแม่ของผู้หญิง สำหรับพิธีกรรม คือ ฝ่ายชายต้องเดินทางมาที่บ้านของฝ่ายหญิงเพื่อทำพิธีแต่งงานให้แล้วเสร็จภายใน 1 วัน 1 คืน และการทำพิธีต่อหน้าหิ้งผีเสื้อกิ้ง ซึ่งเป็นผีประจำสกุลสายแห่ของผู้หญิง

เมื่อเสร็จพิธีที่บ้านของฝ่ายหญิงแล้ว จะต้องไปทำพิธีที่บ้านของฝ่ายชาย คือ การเรียกขวัญอีก 3 วัน เพื่อปัดเป่าสิ่งไม่ดีออกไปก่อน เครื่องเช่น ไหว้มีไก่ 1 ตัว และหมู 1 ตัว มีการกล่าวอวยพรต่อหน้าหิ้งผีเสื้อกิ้ง ของฝ่ายชาย อันเนื่องจากฝ่ายหญิงเมื่อออกจากเรือนจะต้องไปถือผีบรรพบุรุษของฝ่ายชาย (แห่ใหม่ผู้ชาย) และถูกตัดออกจากสกุลแห่ของตนเอง

กรณีเกิดการหย่าและหรือฝ่ายสามีได้เสียชีวิตลง ทำให้ฝ่ายหญิงต้องได้รับความลำบากมาก อันเนื่องจากเครือญาติของฝ่ายชายไม่ต้องการ และไม่สามารถอยู่ร่วมในสกุลแห่ของผู้ชายได้ คือ ห้ามใช้แห่สกุลของสามี ฝ่ายหญิงจึงเป็นคนไร้แห่ จึงเกิดพิธีกรรมอีกอย่างหนึ่ง คือ พิธีรับลูกสาวกลับมาอยู่กับพ่อแม่ พิธีรับลูกสาวกลับมาอยู่กับพ่อแม่ มีการพูดคุยกันของผู้อาวุโสสายตระกูลแห่ทั้งสองฝ่าย มีการว่าความ (เจรจาไกล่เกลี่ย) จะกระทำในช่วงเย็นและหรือในตอนกลางคืน ซึ่งเป็นเหตุผลเนื่องจาก กลางวันคนมั่ง ต้องออกไปทำไร่ กลุ่มเครือญาติจะได้สะดวก และมาพร้อมหน้าพร้อมตากันได้ เพื่อตกลงในเรื่องของการแบ่งทรัพย์ ที่ได้ร่วมกันสร้างฐานะ และในประเด็นที่มีลูกด้วยกัน เด็กผู้ชายจะต้องไปอยู่กับฝ่ายพ่อ เพื่อสืบสายตระกูลแห่ต่อไป ส่วนลูกสาวจะอยู่กับแม่

4.2 พิธีเกิด คือ จุดเริ่มต้นของครอบครัวที่สมบูรณ์ที่สุดมีได้โดยตรงที่สามีและภรรยาตกลงปลงใจแต่งงานกันตามประเพณีเท่านั้น คนมั่งก็เช่นเดียวกัน การให้ความสำคัญกับสมาชิกใหม่ของครอบครัวที่กำลังจะเกิดขึ้นในลักษณะของพยานแห่งรัก และสายใยแห่งความผูกพันประดุจดังโซ่ทองคล้องใจนั้น คือ “ลูก” ผู้สืบทอดสายสกุลแห่ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

เมื่อภรรยาได้ให้กำเนิดเด็กขึ้นมา มีกฎที่ต้องปฏิบัติ คือ การเรียกขวัญ พร้อมกับตั้งชื่อให้ จะกระทำต่อเมื่อเด็กเกิดได้แล้ว 3 วัน (เชื่อว่าถ้ายังไม่ถึง 3 วัน ก็ถือว่ายังถือว่าเป็นลูกผีอยู่) และขั้นตอนของพิธีกรรม คือ เตรียม ไข่ 1 คู่ ไช้ 1 ฟอง และรูป 3 ดอก (รูป คือ สื่อที่ส่งสารไปยังผีบรรพบุรุษ) เรียกผี 5 ตน (ผีสื่อกลาง ผีเสากลางบ้าน ผีประตูหน้าบ้าน ผีเตาไฟเล็ก และผีเตาไฟใหญ่) ซึ่งเป็นผีประจำบ้านของสายสกุลแซ่ (สามี) ให้มาปกป้องคุ้มครองเด็ก เป็นการแจ้งให้ทราบว่าขณะนี้ได้มีสมาชิกใหม่เพิ่มขึ้น ณ บ้านหลังนี้ พร้อมกับตั้งชื่อให้กับเด็ก เป็นการเสร็จพิธี และกรณีที่เกิดเด็กมาแล้วตายก่อนอายุครบ 3 วัน ญาติต้องฝังศพ (ห่อผ้าขาว) ที่สุสานทันทีโดยมิต้องทำพิธีกรรมใดๆ ทั้งสิ้น

ในประเด็นนี้ “รก” ของเด็กผู้ชายจะนำไปฝังไว้ตรง “ผีเสากลางบ้าน” เป็นการบอกถึงสถานภาพของเด็กที่เกิดมาจะต้องทำหน้าที่เป็นผู้สืบสายสกุลแซ่ของบิดาต่อไป สำหรับ “รก” เด็กผู้หญิงจะนำไปฝังใต้ “เตียงนอน” ของพ่อและแม่ ซึ่งไม่แตกต่างจากเด็กผู้ชาย คือ เป็นการบอกถึงตำแหน่งของเด็กผู้หญิง คือ ต้องเป็นแม่บ้าน และทำหน้าที่ช่วยฝ่ายชายในการสืบสายสกุลแซ่ของฝ่ายชายด้วย (คนมักจะปลูกบ้านอยู่กับพื้นดิน อันเนื่องด้วยวิถีดั้งเดิมของคนม้ง คือ การอพยพ ดังนั้น บ้านที่สร้างจะต้องเรียบง่าย)

4.3 พิธีตาย จุดสิ้นสุดของชีวิตมิใช่ความสำเร็จของความร่ำรวย แต่เป็นจุดที่คนในครอบครัวจะต้องทำหน้าที่ของลูกที่พึงกระทำต่อบุพการี ด้วยความกตัญญู และต้องมีความสอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง อันเป็นสายใยแห่งความรักและความผูกพันต่อการจากไปของคนในสายสกุลแซ่ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ในกรณีที่มีการตายเกิดขึ้นในกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ผู้อาวุโสประจำสายสกุลแซ่ จะยิงปืนขึ้นฟ้า 3 นัด เพื่อ “สื่อ” ให้คนในชุมชนได้รู้ว่า “มีคนตายเกิดขึ้น” และจะประกอบพิธีกรรมที่บ้านผู้ตาย ญาติผู้ตาย จะทำการล้างหน้าและอาบน้ำให้กับผู้ตาย พร้อมกับแต่งตัวให้กับผู้ตายตามประเพณี คือ แต่งกายชุดยาวหรือชุดคนแก่ “เค้าลัวเล่า” (ครั้งหนึ่ง คือ ชุดเจ้าสาวใส่ชุดนี้แล้วเดินออกจากตระกูลแซ่ของตนเองไปใช้แซ่ของสามี) จากนั้นก็นำศพไปวางไว้ที่แคร่ไม้หรือ “ม้าผี” ซึ่งมีความสูงจากพื้นประมาณ 1 เมตร เมื่อเตรียมโลงศพเสร็จก็จะนำมาใส่ในโลง วางใกล้หน้าหิ้งผีสื่อกลาง เมื่อเสร็จขั้นตอนนี้แล้ว ผู้อาวุโสประจำสายสกุลแซ่จะยิงปืนขึ้นฟ้าอีก 3 นัด เพื่อ “สื่อ” ให้คนในหมู่บ้านได้รับรู้ถึงขั้นตอนดังกล่าว ญาติจะเอาสิ่งที่มีค่า และหรือสิ่งแปลกปลอมที่มีอยู่ในผู้ตายออกให้หมดด้วย มีการนำผ้าแดงมาปิดหน้า (บริเวณหน้าผาก) ของผู้ตาย พร้อมกับถักกรองเท้าใหม่ซึ่งทำจากใยกันซง (htaub maj) ให้อีก 1 คู่ สำหรับเดินทางไปหาบรรพบุรุษ

บทสวดชี้ทางให้กับผู้ตาย เพื่อที่จะได้กลับไปหาบรรพบุรุษของตนเอง มีการกล่าวเป็นภาษาพูด บอกถึงบ้านเกิดของผู้ตายว่ามาจากที่ไหน จะได้เดินทางกลับได้ถูก ต่อจากนั้นก็จะมีหมอแคนมาทำพิธีต่อ คือ การร้องประกอบเสียงแคนในลักษณะของการบอกกล่าว ว่า “ผู้ตายขณะนี้ได้ตายแล้วนะ คุณไม่ใช่คน คุณต้องกลับไปหาบรรพบุรุษ” แคน คือ สื่อส่งสารระหว่างหมอแคนกับผีไมตรีที่ทำให้คนต้องตาย ถ้าเจ้าภาพ (ญาติ) ของผู้ตายยังไม่พร้อมก็จะนำศพไว้บนแคร่ไม้ก่อน และเมื่อพร้อมแล้วจึงนำไปใส่ในโลงศพ (โลงศพต้องวางอยู่บนม้าผี) ศพที่สวดไว้ประมาณ 3-5 วัน เพราะบางครั้งญาติพี่น้องอยู่ไกล และการฝังศพผู้อาวุโสประจำสายสกุลแซ่ต้องดูรายละเอียดในเรื่องของเวลาด้วยว่าผู้ตายเป็นชายหรือหญิง

ณ สุสาน จะมีพิธีฆ่าวัวถ้าผู้ตายมีลูกชาย 1 คน ก็จะฆ่าวัว 1 ตัว ถ้ามีลูกชาย 2 คน ก็ฆ่า 2 ตัว ในกรณีที่ลูกชายมีเมีย 2 คน ต้องฆ่าเพิ่มอีก 2 ตัว เช่นกัน แต่ในกรณีที่ผู้ตายเป็นคนมีฐานะทางเศรษฐกิจดี ก็จะฆ่าวัวเพิ่มอีกหนึ่งตัว สำหรับผู้ตาย วัว คือ พาหนะสำหรับให้ผู้ตายไว้เดินทางกลับไปหาบรรพบุรุษ (ตามความเชื่อแบบดั้งเดิม) ต่อจากนั้นจึงนำศพไปฝังตามประเพณีต่อไป

สรุปประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า สู่ “ตำนาน” ในวิถีวัฒนธรรมชุมชนมั่ง เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวข้องกับกบฏนิหารและหรืออานุกาของวิญญานบรรพบุรุษ (เหยื่อเช้า) ที่แสดงความเป็นปัจเจกของกลุ่มชาติพันธุ์มั่ง ที่คนรุ่นอดีตพยายาม “สื่อ” ความเชื่อแบบดั้งเดิม ด้วยวิธีมุขปาฐะ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อแบบดั้งเดิม และความเชื่อดังกล่าวจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่แสดงความเป็นตัวตน (อัตลักษณ์) ซึ่งปรากฏออกมาในรูปของระบบผลิต ระบบคุณค่า และระบบความสัมพันธ์ มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อแบบดั้งเดิม กล่าวคือ คนมั่งมีความเชื่อในเรื่องของวิญญานบรรพบุรุษ (ผี) ที่สิงสถิตอยู่ภายในบ้านเรือน จำนวน 5 ตน ได้แก่ ผีสือกลิ้ง ผีเสากลางบ้าน ผีประตูหน้าบ้าน ผีเตาไฟเล็ก และผีเตาไฟใหญ่ เพื่อปกป้องรักษาคุ้มครอง ดูแลคนในครอบครัวให้มีความสุข มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยอาหาร และสัตว์เลี้ยง ตลอดจนรวมถึงความปลอดภัยจากภัยอันตราย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ระบบผลิต พบว่า คนมั่งจะมีการเฉลิมฉลองผลผลิตที่เกิดขึ้นในรอบปี ซึ่งได้แก่ การปลูกข้าวไร่ และการปลูกข้าวโพด ก่อนจะมีการเก็บเกี่ยวผลผลิต คนมั่งจะใช้ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับวิญญานบรรพบุรุษ คือ จะเก็บเกี่ยวข้าวไร่ และข้าวโพด นำมาประกอบพิธีเช่นไหว้ผีสือกลิ้ง ซึ่งเป็นผีประจำสายตระกูลแซ่ของตนที่บ้าน เพื่อให้วิญญานบรรพบุรุษดลบันดาลให้พืชพรรณธัญญาหาร ตลอดถึงสัตว์เลี้ยง ให้มีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับความเชื่อ

ระบบคุณค่า คือ กระบวนการให้ความหมาย และความสำคัญของพฤติกรรมทางสังคม ผ่าน การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อแบบดั้งเดิม ส่งผลต่อการจัดระเบียบของสายสัมพันธ์ทางสังคมที่ยึดโยงระหว่างคนในสายตระกูลแซ่ ให้เป็นหนึ่งเดียวของคำว่า “คนมั่ง” โดยใช้ “ตุ๋ ซู่” และในเรื่องของ ความกตัญญู จะประกอบพิธี “เซียมเม้ง” การเซ่นไหว้วิญญานบรรพบุรุษ และปีใหม่มั่ง คือ จุดเริ่มต้นแห่งชีวิตใหม่สุดท้ายในเรื่องของความมั่นคง ทางด้านจิตใจ และความปลอดภัยจากภัยอันตรายแก่คนในชุมชน

และระบบความสัมพันธ์ คือ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของคนมั่งเริ่มตั้งแต่ พิธีแต่งงาน พิธีเกิด พิธีตาย และการทำผี (การเจ็บป่วย/ห้วงใย) เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับอำนาจเหนือธรรมชาติ (ผี) ผ่านกระบวนการทางพิธีกรรม/ความเชื่อ เชื่อมโยงทางจิตวิญญาณให้คนมั่งมีความผูกพัน มีความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียว เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นที่เป็นน้อง เป็นมิตรเป็นเครือญาติ และเป็นเพื่อนบ้าน ส่งผลต่อการช่วยเหลือเกื้อกูล เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการแบ่งปันปันส่วน ตลอดจนรวมถึงการดูแลทุกข์สุขซึ่งกันและกัน

ในการนี้เป็นการยากที่จะแยกแยะระบบผลิต ระบบคุณค่า และระบบความสัมพันธ์ออกจากกันได้ เนื่องจากทั้งสามระบบมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงซึ่งกันและกัน และเป็นการอธิบายถึงความมีตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์มั่งที่มี “จารีต” บนพื้นฐานของความเชื่อแบบดั้งเดิม

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของระบบสังคม บนฐานประวัติศาสตร์ สู่ “ตำนาน” ในวิถีวัฒนธรรมชุมชนมั่ง มีรายละเอียด ดังนี้

2.1 การปรับตัว พบว่า ความเชื่อแบบดั้งเดิมในเรื่องของอำนาจเหนือธรรมชาติ วิญญาน (ภาพอดีต) คือ เครื่องมือที่ใช้ในการจัดความสัมพันธ์ โดยระบบอาวุธโสของสายตระกูลแซ่ (ชายเป็นใหญ่) บนพื้นฐานของความเชื่อในเรื่องของวิญญานบรรพบุรุษ ผ่านเรื่องการนำเสนอแบบทำให้เห็นและแสดงให้ดูจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง ส่งผลต่อการประกอบพิธีกรรม เชื่อมโยงเข้ากับระบบผลิต ระบบคุณค่า และระบบความสัมพันธ์ ที่สอดคล้องกับประวัติศาสตร์ สู่ “ตำนาน” ในวิถีวัฒนธรรมได้อย่างเป็นองค์รวม

2.2 การบรรลุเป้าหมาย พบว่า ระบบผลิตที่เป็นพิธีกรรมระดับครอบครัว ได้แก่ พิธีกินข้าวใหม่ มีความเกี่ยวข้องกับความกตัญญูทเวท คือ จะมีการเซ่นไหว้ วิญญานบรรพบุรุษ (ผีสือกลิ้ง) ให้มากขึ้น

ข่าวก่อน ต่อจากนั้นสมาชิกของครอบครัวก็จะมากินข้าวร่วมกัน เป็นความผูกพันของกลุ่มเครือญาติ ส่งผลต่อถึงระบบคุณค่า ในการประกอบพิธี “ตู๋ ซู่” (tus xub) เป็นพิธีกรรมในระดับสายสกุลแซ่ คือ ยุทธวิธีการสร้างสำนึกร่วมของความเป็นสายสกุลแซ่เดียวกัน มีผีบรรพบุรุษร่วมกัน เป็นพลังแห่งสายใยของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ทุกคนจะต้องช่วยกันฟันฝ่าอุปสรรคร่วมกัน ในความเป็นที่เบ้เป็นน่อง เป็นกลุ่มเครือญาติ ที่คนมั่งทุกคนจะต้องช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน สุดท้าย คือ ระบบความสัมพันธ์ พิธีบำเพ็ญกุศลศพ มีการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อแบบดั้งเดิม ที่สอดแทรกไปด้วยความกตัญญูต่อวิญญาณบรรพบุรุษ และรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์

2.3 บูรณาการ พบว่า ชุมชนได้ร้อยเรียงเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ สู่ “ตำนาน” ที่ให้คนมั่งทุกสายสกุลแซ่ ต้องประกอบพิธีกรรมซึ่ง เกี่ยวข้องกับระบบผลิต ระบบคุณค่า และระบบความสัมพันธ์ มากำหนดเป็นอัตลักษณ์ ในสายสัมพันธ์ซึ่งปรากฏออกมาในรูปของ การจัดงานปีใหม่มั่ง มีการเล่นที่แสดงออกถึงความรัก ความสามัคคี ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประวัติศาสตร์ มีวิถีวัฒนธรรมที่ดั้งเดิม พร้อมกับเปิดพื้นที่ทางสังคมให้กับตนเองได้มีที่ยืน ณ อำเภอบพพระ จังหวัดตาก ได้อย่างสง่างาม

2.4 การรักษาแบบแผน ชุมชนได้นำเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ สู่ “ตำนาน” เรื่อง แก้วหมักกับเจ้าหนู (Nhauj Mim, Nraug Nus) สองพี่น้องแต่งงานกัน เมื่อลูกที่เกิดออกมาจะไม่มีความเป็นมนุษย์ คือ ไม่มีใบหน้า ไม่มีแขน และไม่มีขา แต่เป็นรูปทรงกลมเหมือนลูกโป่งที่อ่อนปวกเปียก กลิ้งไป กลิ้งมาเท่านั้น ขึ้นมาเป็นกฎเกณฑ์ทางสังคมที่สำคัญ คือ ห้ามแต่งงานในตระกูลแซ่เดียวกันอย่างเด็ดขาด จะทำให้ชีวิตคู่ไม่มีความสุข อยู่อย่างลำบาก ถึงจะอยู่ต่างที่ ต่างถิ่นกันก็ตาม ให้ถือเสมือนเป็นที่เบ้เป็นน่องร่วมสายเลือดพ่อแม่เดียวกัน และพิธีบำเพ็ญกุศลศพ ที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ ในเรื่องของการแต่งกายให้กับผู้ที่เสียชีวิต เพื่อที่จะได้เดินทางไปหาบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปก่อนหน้าแล้ว และพิธีการฆ่าวัว เพื่อให้เป็นต้นทุนสำหรับผู้เสียชีวิตนำไปใช้ในภพภูมิหน้า ที่แสดงออกถึงความรัก และความกตัญญูทวดเที

สรุป ผลวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของระบบสังคม บนฐานประวัติศาสตร์ สู่ “ตำนาน” ในวิถีวัฒนธรรมพบว่า ระบบสังคมที่ให้ความสำคัญกับวิถีวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม ที่เกิดจากสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์ที่มีผีบรรพบุรุษร่วมกัน มาเป็นกลไกการกำหนดอัตลักษณ์ของคนมั่ง และเราเรียกสิ่งนี้ว่า “หน้าที่” และเมื่อพิจารณาหน้าที่พื้นฐาน จะมีการอธิบายถึงสายใยแห่งความสัมพันธ์ของคนมั่ง ได้อย่างเป็นระบบ เพื่อประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบผลิต ระบบคุณค่า และระบบความสัมพันธ์ พร้อมกับการส่งทอดมรดกทางสังคมและวัฒนธรรมให้กับคนมั่งรุ่นอนาคต ที่เกิดจากการกระทำ (ปฏิบัติให้เห็น) ได้อย่างลงตัวบนพื้นที่อำเภอบพพระ จังหวัดตาก ซึ่งปรากฏออกมาในรูปของอัตลักษณ์ และเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่ม

อภิปรายผล

1. ประวัติศาสตร์วิถีจารีตมั่ง จะวางอยู่บนพื้นฐานความเชื่อแบบดั้งเดิม มีการจัดความสัมพันธ์ โดยระบบอาวุโส มีประเพณีอันดีงามที่เชื่อมโยงเข้ากับระบบผลิต ระบบคุณค่า และระบบความสัมพันธ์ อย่างเป็นองค์รวม ที่สามารถนำมาถักทอสายสัมพันธ์ของสายสกุลแซ่ บนพื้นฐานของความรัก และความผูกพันของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มั่ง อันมีขอบเขตที่ครอบคลุมต่อปรากฏการณ์ด้านอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ ให้อยู่ในกรอบแห่ง “จารีตมั่ง” และ “จารีตมั่ง” คือ กฎหมายศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งจะปรากฏออกมาในรูปของความเชื่อแบบดั้งเดิมผ่าน “ตำนาน” สอดคล้องกับ ศิริพร ณ ถลาง, (2559 : คำนำ) กล่าวว่า การสืบทอดวัฒนธรรม และสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ถือเป็นความคิดสากลของมวลมนุษยชาติ

โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในแต่ละประเทศต้องพยายามหาวิธีหรือกุศโลบายในเรื่องการแสดงออก เพื่อประกาศและสืบทอดอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ของตนเองให้คงอยู่

2. คนม้งได้นำอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ มากำหนดเป็นวิถีปฏิบัติ พร้อมกับการปรับตัวให้ สอดคล้องกับพื้นที่ใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับระบบสังคม ที่เกี่ยวข้องกับระบบผลิต ระบบคุณค่า และระบบ ความสัมพันธ์ พร้อมกับการส่งทอดมรดกวิถีวัฒนธรรมให้กับคนม้ง รุ่นอนาคตได้ด้วยวิธีการทำให้ดูและ แสดงให้เห็น ซึ่งปรากฏออกมาในรูปของอัตลักษณ์ สอดคล้องกับ ศิริพร ณ ถลาง, (2557 : 366, 377-378) กล่าวว่า เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์วิถีวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม จะเกี่ยวข้องกับผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่ทำให้ “มนุษย์” ต้องประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีดำรงอยู่ เพื่อใช้ในการสร้าง ขวัญ กำลังใจ พร้อมกับรักษาสมดุลทางด้านจิตใจ และประวัติศาสตร์วิถีชุมชน คือ กระบวนการเปิดพื้นที่ ทางสังคมให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ของตนได้มีที่ยืน สอดคล้องกับจุฑาพรรณ (จามจุรี) ผดุงชีวิต, (2551 : 60) กล่าวถึงหน้าที่ของประวัติศาสตร์สามารถนำมาอธิบายว่า “เราคือใคร บรรพบุรุษของเราเป็นใคร” มีการ อธิบายถึงสถานการณ์ และสถานภาพของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมที่สูงต่ำ ไม่เท่ากันเพราะเหตุใด รวมไปถึง บทบาทในฐานะที่เป็น “บทบาทวิถี” แนวทางในการประกอบอาชีพต่างๆ ของแต่ละกลุ่มชนที่แตกต่างกัน มนุษย์จำเป็นต้องมีการเรียนรู้ผ่านการรับรู้ จึงมีรูปแบบการรับรู้ และวัฒนธรรมเป็นตัวทำให้เกิดความหมาย โดยส่งผ่านประสบการณ์ของบรรพบุรุษ ขึ้นอยู่กับภูมิหลังทางประวัติศาสตร์

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. จากผลการวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยได้เห็นถึงความสำคัญในประเด็นทางประวัติศาสตร์ในวิถีวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ ส่งผลการพัฒนา และต่อยอดในประเด็นของภูมิปัญญา สอดคล้องกับการทำวิจัย เรื่อง ศึกษา ภูมิปัญญาการทอผ้าแบบดั้งเดิม ในวิถีวัฒนธรรมการแต่งกายจากใยกันซง (htaub maj) เพื่อการอนุรักษ์ วิถีแบบดั้งเดิมให้คงอยู่

2. และจากการจัดกิจกรรมของคนม้งในพื้นที่จังหวัดตาก จะพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์มีประเพณีที่ดี งาม และมีชุดความรู้แบบดั้งเดิม สอดคล้องกับการทำวิจัย เรื่อง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผ่าน “ประเพณี” ตามปฎิทินกลุ่มชาติพันธุ์ม้งแบบมีส่วนร่วม

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้กรุณาอย่างยิ่งอย่าง ในการตรวจสอบโครงสร้างด้าน เนื้อหา ภาษา พร้อมกับให้คำแนะนำ ปรีกษา ตลอดจนการตรวจสอบปรับแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ด้วย ความเอาใจใส่อย่างยิ่ง ดังนี้

- 1) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พชรไพ โประภัสสร ผู้อำนวยการสำนักศิลปะ และวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
- 2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุขเกษม ขุนทอง คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด จังหวัดตาก
- 3) ดร.อดิเรก พันเขียว ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายแผนและวิจัย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด จังหวัดตาก

ขอขอบคุณ ครูเนติกานต์ (หมี่) แซ่ม้า (ตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง) ผู้ช่วยนักวิจัยทำหน้าที่ “ล่าม” เก็บข้อมูล และตรวจสอบความถูกต้องทางประวัติศาสตร์ ผ่าน “ตำนาน”

คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ฉบับนี้ ขอมอบ เป็นเครื่องบูชาแด่คุณพระศรีรัตนตรัย บิดา มารดา ครู อาจารย์ และผู้มีพระคุณ

บรรณานุกรม

- เกรียงไกร เกิดศิริ. (2551). **ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : อูษาคเนย์.
- คณะกรรมการวิชามนุษย์กับสังคม ศูนย์วิชาบูรณาการ หมวดีวิชาศึกษาทั่วไป. (2559). **มนุษย์กับสังคม**. (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จุฑาพรรธ (จามจรี) ผดุงชีวิต. (2551). **วัฒนธรรม การสื่อสารและอัตลักษณ์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิยพรรณ (พลวัฒน์) วรรณศิริ. (2550). **มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : ธนา เพรส.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (บรรณาธิการ). (2546). **อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ภาณุเดช เกิดมะลิ. (บรรณาธิการ). (2552). **วิถีแจมป่า รักษาผืนป่าตะวันตก**. กรุงเทพฯ : ที คิว พี.
- เมตตาตา (กฤตวิทย์) วิวัฒนานุกุล. (2559). **การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยิ่งยง เทาประเสริฐ. (บรรณาธิการ). (2549). **ตำราการแพทย์และสมุนไพร**. เชียงราย : วิทยาลัยการแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือก มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- ยศ สันตสมบัติ. (2547). **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยศ สันตสมบัติ (2551). **อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (องค์การมหาชน).
- ศิริพร ณ ถลาง. (2557). **ทฤษฎีคติชนวิทยา : วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____ . (2559). **มองคติชน เห็นตัวตน ชาติพันธุ์**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- วสันต์ ปัญญาแก้ว. (บรรณาธิการ). (2559). **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสังคมวิทยา**. เชียงใหม่ : วนิดาการพิมพ์.
- ศิริพร ณ ถลาง. (บรรณาธิการ). (2559). **มองคติชน เห็นตัวตน ชาติพันธุ์**. กรุงเทพฯ : หจก. ภาพพิมพ์. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (องค์การมหาชน). (2547). **วาทกรรมอัตลักษณ์**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์.
- สุขเกษม ชุนทอง. (2561). **แนวทางการป้องกันพฤติกรรมมการเสพยาเสพติดบนฐานจารีตมั่ง แบบมีส่วนร่วมของนักเรียนโรงเรียนบ้านเจดีย์โคะ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก**. กำแพงเพชร : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร แม่สอด.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2552). **ทฤษฎีสังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, กระทรวงวัฒนธรรม. (2546). **ชาติพันธุ์และมายาคติ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).